

ЗНАК

Серпень 2010

#11

«Скромна усмішка і глибока печаль» Леоніда Бикова

Це визначення, яке Лариса Брюховецька пропонує в монографії, мабуть, найточніше відповідає її розумінню феномену Леоніда Бикова. Легкий і ніби трохи сором'язливий гумор, який смішить, хоч і не викликає реготу, і смуток як знак усвідомлення принципової складності життя, що відчутний навіть у найкомедійніших його ролях: десь між цими психологічними полюсами, чи й не між ними, а в їхньому парадоксальному накладанні, шукає дослідниця «свого» Бикова — актора та режисера, який і досі залишається одним із улюбленців пострадянської глядацької спільноти.

Нині важко й уявити, щоби стрічку, зняту на кіностудії імені Довженка, переглянуло п'ятдесят мільйонів (!) глядачів. Звісно, таке було можливо лише в «країні інтенсивного кінематографу», де десяту музу використовували як один із найефективніших засобів впливу. Втім, траплялися винятки, й можливостями радянської дистрибуції часом користали стрічки, що не зовсім (або й зовсім мало) вписувалися в офіційні рамки. Так і було зі «стариками» Бикова (мова про його повнометражний режисерський дебют в Україні — фільм «У біл ідуть одні старики», 1973), що десь так, як рязанівська «Іронія долі», став не просто культовим, а ввійшов на правах щорічного святкового ритуалу в домівки багатьох радянських, а згодом і пострадянських громадян.

Книжка Л. Брюховецької продовжує серію монографій, присвячених українським режисерам та акторам другої половини ХХ століття. Але чому саме Леонід Биков (після С. Параджанова, Л. Осипки, І. Миколайчука та Ю. Іллєнка)? Насамперед, пише авторка, він належить до категорії народних

кумирів, і вже тому варто дослідити феномен його популярності. По-друге, і як актор, і як режисер Биков був пов'язаний з Україною, тож належить як російському, так і українському кінематографу. Ба більше, для Л. Брюховецької неперечним є факт, що Биков, хоч був «продуктом радянського суспільства» і чималу частину життя провів у Росії, ідентифікував себе з Україною (хоча здається, що в таких тонких матеріях, як самоідентифікація, неможливо дати однозначну відповідь). І на решті режисерський його тріумф пов'язано з Києвом, куди він переїздить 1969 року на запрошення кіностудії і де, попри постійний тиск і перешкоди з боку керівництва, знімає свою відому воєнну діалогію — крім «Стариків», також «Ати-бати, йшли солдати» (1975). Феномен Леоніда Бикова цікавий і в ширшому контексті. Адже митець, якого аж ніяк не можна назвати дисидентом (досить подивитися на перелік його офіційних звань і нагород), однозначно не вписувався в рамки системи і знімав стрічки, що постійно натрапляли на опір під час реалізації. Натрапляли, хоч напозір не було в нічного антирадянського. Та очевидно, що вже сам ідеалізм Бикова («вроджена чесність», як пише Брюховецька), принципове небажання «лакувати дійсністю» і гумор його фільмів, у яких межа між іронією та сатирою була надто невизначеною, не міг подобатися начальникам. Тож виникає типовий для радянських часів парадокс: з одного боку, митець, якого обожнює радянська публіка, і водночас митець, якому просто не дають працювати. Не випадково багато хто вважає його загибелю в автокатастрофі під Києвом (квітень 1979 року) за справу рук «небайдужих» органів.

Народжений у Донецькій області (1928), Биков після невдалої спроби стати студентом льотного училища (намагався скласти іспити, приписавши собі зайвий рік), вступає до Харківського театрального інституту, і вже на п'ятому курсі тодішній керівник міського драматичного театру, Мар'ян Крушельницький, запрошує його стати штатним актором. Власне, цей етап, на думку Л. Брюховецької, відіграє особливу роль. Адже і викладач Бикова, Данило Антонович, і Крушельницький були свого часу акторами «Березоля» (розташованого в тому ж приміщенні, що й харківський драмтеатр), а відтак зазнали впливу Курбасового методу, який могли передавати й учням. Сліди цього впливу, хай мало помітні і не для всіх однозначні, авторка послідовно шукає у грі Леоніда Бикова.

Книжку вибудовано за хронологічним принципом (дитинство, роки навчання, гра в театрі, потім акторська кар'єра в Ленінграді, режисерський дебют, кількарічний простій і нарешті київський період), а також тематичним (фільми про кохання, воєнна тематика, стрічки про «буденне життя», позначені впливом італійського неореалізму тощо). З іншого боку, монографія передусім кінознавча (хоч і написана просто й без особливого ухилу в теорію), тому для авторки важить не життя саме по собі, а насамперед «життєпис» фільмів. Саме тому лише один із прикінцевих розділів присвячено всім тим приватним моментам, які багато років цікавлять жовту пресу, — родинні «таємниці» режисера та загадка його загибелі. Лариса Брюховецька послідовно розглядає всі кінороботи Бикова (навіть просто заплановані), зіставляє літературні сценарії з режисерськими,

Лариса Брюховецька

Своє/рідне кіно Леоніда Бикова

цитує рецензії, подає наприкінці окремі документальні джерела (наприклад, заповіт, який Биков написав незадовго до смерті) і, зрештою, щоразу пропонує власне тлумачення фільмів.

Шукаючи протягом усіх трьохсот сторінок відповідь на запитання про причини його неймовірної популярності, Брюховецька нарешті пропонує декілька відповідей: 1) безсумнівний акторський та режисерський талант, де вроджена природність гри поєднувалася з тонким відчуттям світу та здатністю швидко вчитися; 2) «щасливе злиття особистості актора з героями фільмів» (іншими словами, як пише Л. Брюховецька, всі його персонажі «несуть на собі відблиск його особистості»); 3) Биков знімав такі фільми (передусім воєнні), де індивідуальна пам'ять накладалася на пам'ять колективну, й у глядача виникав ефект упізнаваності; 4) вміння Бикова-актора поєднувати у своїй грі талант комедійного та драматичного актора і знаходити можливості для вираження, здавалося б, непеєднуваного — як-от «мілітаризму» з «людяністю». Поєднання ж усіх цих факторів (хоча, вочевидь, не лише їх) і втілювалося в магії його «скромної» і загадкової усмішки.

Роксоляна Свято

Анна Біла
Футуризм

Наукове видання. Київ, «Темпора», 2010 (248 с.)
Ціна — 61 грн.

Книга Анни Білої — це ґрунтовний дискурс футуризму, одного з найяскравіших та найпатажніших напрямів літератури і мистецтва ХХ століття. Авторка досліджує історичні та світоглядні передумови його виникнення, етапи розвитку, основні засади та напрями. Явище українського футуризму розглянуто в європейському контексті як естетичний та культурний феномен доби.

Видання розраховане на студентів, викладачів, філологів, культурологів, а також усіх, кого цікавить історія літератури та мистецтва.

Свого не цурайтесь
Твори українських письменників про рідну мову

Уклав Володимир Лучук. Тернопіль, «Навчальна книга — Богдан», 2009 (896 с.). Ціна — 106 грн.

Антологія «Свого не цурайтесь» виявилася останнім упорядницьким проектом Володимира Лучука (1934–1992), зміненням і значно розширеним варіантом збірника поезій і висловів «Найдорожчий скарб. Слово про рідну мову» (1990) у його упорядкуванні.

Відновлена й відредагована за авторським машинописом, антологія нарешті стає доступною широкому загалові читачів, які не лише шанують рідну мову, але й цікавляться висвітленням її долі у творчості українських письменників.

Для учнів, учителів, студентів, викладачів, усіх словесників, носіїв української мови загалом.

Всі ці та багато інших книжок українською можна придбати у книгарні «Смолоскип» за адресою: вулиця Межигірська, 21

Антуан де Сент-Екзюпері
Твори в чотирьох томах.
Том 2: Цитадель

З французької переклав Петро Тарашук. Київ, Вид-во Жупанського, 2010 (272 с.). Ціна — 38 грн.

Цей роман всесвітньвідомого автора — філософія опанування світу розумом, спроба досягнути безкінечне й вічне минулим і смертним — хай не марна, але безрезультатна, адже світ — нездоланна цитадель, для досягнення якої потрібен інструмент, набагато тонший за розум та гостріший від будь-якої зброї.

Тож роздуми спостережливого знавця людської душі можуть допомогти кожному з нас знайти свій упевнений шлях у величому безмірі людського життя і любові.

Володимир Винниченко
Щоденник. 1926–1928
Том третій

Передмова С. Гальченка, М. Жулинського. Київ, «Смолоскип», 2010 (624 с.). Ціна — 45 грн.

Третій том щоденникових записів видатного українського політичного діяча, прозаїка, драматурга і художника Володимира Винниченка — це довгоочікуване продовження двох попередніх книг, виданих в Едмонтоні й Нью-Йорку в 1980 і 1983 роках за його записами 1911–1920 і 1921–1925 років.

Систематичні нотатки якнайкраще відтворюють атмосферу, в якій жив митець, являють читачеві лабораторію його творчості, а заразом величезну кількість інтимних переживань, політичних візій, філософсько-публіцистичних і психологічних роздумів оригінального майстра слова.

Видання для широкого кола читачів.

Сергій Коваленко
Останній чин великого Гетьмана

Історичний нарис. Київ, «Стікс», 2010 (368 с.)
Ціна — 57 грн.

Книга оповідає про останні два роки життя та діяльності Гетьмана Богдана Хмельницького, які він присвятив розбудові відновленої Української держави. Події книги відбуваються на просторах від Стокгольма до Царгорода і від Парижа до Москви, в них беруть участь діячі Європи, друзі та вороги України, а також соратники Гетьмана.

У виданні вміщено малюнки, мапи, додатки, що детально описують згадані події та осіб, які брали в них участь. Книгу призначено для всіх, кого цікавить минуле України та сусідніх із нею країн.

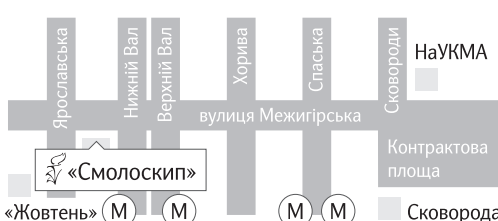

Всесвіт
Ілюстрований атлас

Переклад із англійської. Київ, «Махаон-Україна», 2008 (180 с., ілюстрації).
Ціна — 132 грн.

На сторінках атласу подано численні карти, чудові ілюстрації та фотографії, а також різноманітну інформацію про історію відкриття та дослідження планет, про характер зв'язків між планетами та їхніми супутниками тощо.

Книжка стане добрим довідником не тільки для юних, але і для дорослих читачів.

top 20

улюблені видання покупців

- Українська літературна газета Числа 12–15, 2010 рік (3 грн.)
- Тарас Романюк. Канадські оповідання Київ, «Смолоскип», 2006 (8 грн.)
- Володимир Винниченко. Щоденники 1926–1928 (Том 3). Київ, «Смолоскип», 2010 (45 грн.)
- Андрій Смирнов. Мстислав (Скрипник) Київ, «Смолоскип», 2009 (20 грн.)
- Андрій Бульвінський. Конопотська битва Київ, Н.Брехуненко, 2008 (7 грн.)
- Юлія Стахівська. Гусін Авторська листівка (4,80 грн.)
- Віктор Брехуненко. Як Росія Україною торгувала Київ, Н.Брехуненко, 2007 (7 грн.)
- Людмила Тарнашинська. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління Київ, «Смолоскип», 2010 (45 грн.)
- Оксана Забужко. Музей покинутих секретів Київ, «Факт», 2010 (74,50 грн.)
- Михайло Семенко. Вибрані твори Київ, «Смолоскип», 2010 (35 грн.)
- Юрій Мицик. Іван Мазепа Київ, Н.Брехуненко, 2007 (7 грн.)
- Іван Безпечний. Теорія літератури Київ, «Смолоскип», 2009 (25 грн.)
- Віктор Білінський. Країна Моксель. Том 1-3 Київ, Видавництво ім. О.Теліги, 2010 (67,50 грн.)
- Лешек Колянкевич. Світ культурних дійств Київ, «Смолоскип», 2009 (5 грн.)
- Ліна Костенко. Берестечко Київ, «Либідь», 2010 (133 грн.)
- Майк Йогансен. Вибрані твори Київ, «Смолоскип», 2009 (35 грн.)
- Володимир Ковальчук. Степан Бандера Київ, Н.Брехуненко, 2008 (7 грн.)
- Український журнал. Числа 6, 7 за 2010 (8 грн.)
- Михайло Ковальчук. Війна за незалежність з більшовицькою Росією Київ, Н.Брехуненко, 2007 (7 грн.)
- Л. Костенко, О. Олесь, В. Симошенко, В. Стус. Поезія. Київ, «Наукова думка», 2008 (27 грн.)

Ганна Яновська

Харків. Одна з найбільш своєрідних авторів-«двотисячників», яка ніколи не «підкорялася» жодним літературним модам і тенденціям. Авторка поетичної збірки «Волохата книга», що вийшла друком 2008 року.

Здається, ця назва багато говорить і про вірші Ганни: вони ніби водночас затишні, тасмнічні та тривожні. Географія, міфологія, простір, оживлені предмети мешкають тут у несподіваних і мальовничих поєднаннях. А що ховається у підтексті описів і переважно римованих сюжетів — про це кожен читач хай здогадується сам.

дні обережно поволі гортаєш за круглі кути
ніч торочками береться по краю знак повноти
спека що шкіру наскрізь промила і поїняла
музика що вже не відає джерела

ще тебе ліплять справи в яких живеш
подув невидимий п'янкість подоланих меж
той хто хоч раз своє слово до тебе простяг
любощі навіть в незручних для того місцях

що тебе ріже й шліфує чи змовчиш тут
нерви твої це міцний та розкудланий джуг
знають премудрі дзеркала віконні шибки
може порожня пляшка в надрах ріки

правда лякає й одразу розвіює страх
перед світанком яблуко стукає в дах
день припизниться і ляже розмова жива
десь де на зиму збирають дотики і слова

скільки думок припадає на грам ваги
скільки води набереться у слід ноги
міра тасмна й проста так нечутний плин
бродить тобою та не відчуваєш судин

хоч розумієш часом який тяжкий
ріст що лишає шрами мов білі пружки
повнишся медом і спільність свою визнаєш
з яблуком з виноградом що дозрівають теж

А все-таки саламандра...

Ось вони вже завернули за поворот —
Білий автобус, ображений екскурсовод.
Він, що й казати, наговорив фігні:
Мовляв, саламандра — це білка,
яка живе у вогні.

Хай там туристи міркують, правда була за ким,
Перед тобою ж нині камінь і зелень — Крим,
Хашча квітуча, витончені колючки
Там, де пірнають у скелю привидами ящірки.

Не нарікаєш на власний задовгий язик,
Бо все-таки саламандра — не білка, не черевик
І не будинок, що дах його, дещо слизький,
Втримає птаха, тебе — та не падучі зірки.

Хай споглядати самому тобі не дано,
Як червоніє розжарений атанор
І саламандри в зблисках ясної луски
Зносять у жарі яйця вогнетривкі.
І, мов ці сестри їхні — відстояну каламуть,
Жадібними ковтками свіже
полум'я п'ють.

Коли наллеш до заглибини у плиті.
Цукор далеким осам накаже: «Летіть!» —
І прилетять, свій даток смакуючи наперед.
Мабуть, таким і мусить бути
осиний мед.

Від фестивалю вухом ти ще не відвик.
Звуки вже глибоко в душу пустили сік;
Лускають досі солодкі й пахкі думки,
Як на зубах ожинові кісточки.

Ящірка невогненна хвостом змахне,
День пережилась у надвечір'я хмільне,
Здовшає тінь, а там уже буде тобі — радій —
Проста шансонна тачка, статечний водій,
Хата, в якій чекають, ноги, які несуть,
І саламандри, що захід червоний
все п'ють і п'ють.

Випуск 11 (серпень 2010)

Літературний додаток до щомісячного часопису
творчої молоді «Смолоскип України».
Реєстраційне свідоцтво: КВ № 4040 від 15.02.2000.

Думки авторів публікацій не завжди збігаються
з точкою зору редакції.

Захід відіб'ється в чорних боках
Байкерів і жуків;
Буде гудінням заповнений шлях,
Доки ще пил не сів.

Вдарить в плече, мов снаряд —
бабах! —
Вчепиться жук-рогач.
Сови невидимі ген на дубах
Здіймуть чи сміх, чи плач.

Далі пойдуть уже удвох.
Спиняться, де в траві
Сходи, що їх розбирає мох
Тихо на складові.

Хочеш за ними? Он байк у куцах —
Ми не згубили слід.
Вірш тільки знявся, мов жук, із плеча
І полетів на схід.

Звук у повітрі бузковим
Сіють кажан і цвіркун.
Можна додати слова,
Можна додати струн,

Можна що-небудь інше —
І наслухати, як
Із маракаса в тишу
Сиплеться чорний мак.

Зблиснуть і згаснуть вікна,
Сядуть на лампу думки.
Скрині побачиш віко
В білих слідах муки.

Виставиш свіжу стрілку
В зоряній мапі доріг,
Там, де космічна білка
Носить космічний горіх.

Спелеологія дворів

Чуєш, думка сходить з магістралі,
Завертає у густі двори.
Шлях, який за тебе не обрали,
Ти за нею нині оберни.

Мовчазні балкони в білий будень,
У сифонах тьма і каламуть.
Набирай повітря повні груди,
В підворотнях дихання тамуй.

Десь, побачиш, стіл стоїть на варті:
Ще напій у кухлях не остиг.
Зблиснуть на столі розкриті нарди —
Гра книготорговців і бариг.

Десь на дні підвальної крамниці
Жде тебе з погонами піджак.
Десь нечутно кішка пласколиця
Вийде із просвіту в гаражах.

Та стрілки ведуть у порожнечу,
Де зосталась вивіска хіба
Там, де сплять за склом забуті речі.
І тебе накріє тінь гриба.

Лиш в одному спокій не порушуй,
До одного двору не ходи,
Що під давнім ясенном ворухить
Жилами підземної води.

Адреса редакції:

04071, Київ, вулиця Межигірська, 21.
Видавництво «Смолоскип». www.smoloskyp.org.ua
Телефон: (044) 425 23 93

Редакційна колегія:

Ольга Погинайко, Ростислав Семків, Олег Коцарев.

Карина Тумаєва

Київ. Представниця останнього «призову» лауреатів літературного конкурсу видавництва «Смолоскип» — отримала цьогоріч другу премію за збірку «Zoo».

Саме Карину та її літературних однолітків сьогодні починають називати словом «двітисячідесятники». Її поезія переважно верлібров, важливе місце в ній посідають рефлексії, трохи конструктивістські інтелектуальні та інтуїтивні розгортання образів, широкі метафори. І все це — в не дуже радісній, але лоскотній та ефектній емоційній атмосфері.

Господне

По дорозі на Київ ішло три білі монахи
Три білі монахи дорогою праведних
йшли і тягли мою душу
В пошарпаних білих обдертих халатах
душа моя і монахи
Помоляться в Києві
Далі рушать.

Умитися б від землі
Що їсти душа моя звикла
Тягтися би пішки
А так по землі розривається шкіра
Хрипами повні легені душі моєї
Всі легені в любові закутані
До болю закутані в шкіру.
Взяти б червону шкіру
Вимити б червону шкіру
Ійти разом із трьома білими монахами
Силувати віру
Вірувати в силу.

Битою дорогами душею
Один із монахів виверне собі шию
Другого монаха кобила затопче
Третій монах помирати не схоче
Обійметься із сильною душею моєю
Підніметься із сильною душею моєю
На небеса
Помітивши сонце і любов
Підніметься із сильною душею моєю
До вогню золота і задіне
Пальцем небеса.

Золото куполів
Київ у них згорів
І ми обидва — монах і душа
Обнявшись за плечі спокутуєм жах
Перед вщент згорілим Києвом
Що в любові Господній полум'ям
Застряг.

Агонія двох людей, що потрапили у завали під час вибуху газу у житловому будинку

Ми з тобою мали однакову органічну складову, тому стали одним цілим, коли пролунав вибух.
Коли ми й досі мали свідомість, ти ще вірив у порятунок.
Коли ж жури приходили їсти пальці на наших відірваних кінцівках, ти раптом заплакав.

Ми були вже близькі до порятунку, коли олені лизали зморшки на наших шиях
І зачіпали завали краєчками рогів форми потрісканого скла.

Моя голова покотилася долі, щойно прогнили хребці,
А тіло злилося з твоєю однією органічною складовою, як ти й хотів,
Убиваючи моїх білих та чорних котів з ревнощів.

Я, проте, встигла подумати, що Аня, дура, сама різала вени,
Натомість я померла порівняно швидко, тож ти плакав, спостерігаючи за тим,
Як олені приходять цілувати мою зламану шкіру, наче на водопій.

Серце, яке раптом забилося у мене в горлі з невідомих причин

Я була в гостях у хлопчика, шкіра якого зроблена з папірису —
Він казав, що це все має колись закінчитись — вгамовував мою щодо нього цікавість,
Але раптом я притулилася до його грудної клітини — і почула важке серце.
Там, усередині нього, крутилися мідні бляшанки — одна незалежно від одної. Я злякалась.

І кожного разу, де б вухо моє не опинялося, чула я кров і важке серце
Хлопчика, чия шкіра зроблена з папірису.
Думалося, що, відкусивши шматок його плеча, матиму чуже серце в горлянци.
Не пам'ятаю, яка історія трапилася між нами, але зранку стало важко дихати.
Певно, я зловила ритм.

Згодом на моїх очах він вколов собі дозу героїну, і я встигла побачити,
Як тисячі сердець під його шкірою вибухають, наче гірлянди під час короткого замикання,
І одне з них — у мене в горлі.

Друк видання:

02100, Київ, вулиця Краківська, 6-А.
КП КОР «Друкар». Замовлення № 153.
Гарнітура «Нат Гротеск». Наклад 2500 прим.

Типограф Микола Ковальчук.
Ліустратор Олена Павлова.

Ми — сон Будди по дорозі в ліс

Нас переслідують вовки,
тримаючи в пашах скривавлених оленів.
Підходиш до свого будинку,
і на дверях сидить сова,
Кричить що є сили людським голосом так,
Наче пальці їй ріжуть тупим ножом.

Постає питання до людей,
Чи вони дійсно впевнені в тому,
що Будда снить глобальним потеплінням,
Чи ми — усього лиш сон вовків,
Що тримають у пашах скривавлених оленів?

Підеш у дорогу вночі,
А вікна твого будинку здобудуть тобі тепло,
Поки тебе не буде вдома.
І на ліжках твоїх,
звернувшись у теплий лоскітний ком,
Ворушаться гадюки, солодшаючи.

Заснеш в дорозі на краю поля,
де закінчилися дерева,
Тут тобі і привидиться Будда.

Як тепло ми кохалися з тобою в лісі —
Від гілки до коріння стали деревом,
І наші соки піднімалися до листя — високо,
Плющем знаменували наші нерести.

Ми поночі вагітніли перевертнями
І гріли віти під руками моху,
Я від початку була деревом, ти — нелюдом,
Ти в мене пальці утопив, ми разом сохли.

Вночі вовки кору нам гризли спересердя
Й спітнілі лапи набирали бруд в корінні,
Вони вилизували моє лагідне осердя
І йшли, похнюпившись, ледь проспівали півні.

У наступному випуску:

Олег Коцарев про «Тасмніці
письменницьких шухляд»
С.Цалика та П.Селігея.

Поезія Анни Малігон та
Юлії-Ванди Мусаковської.

